

конструктивного діалогу. Це допоможе випускникам адаптуватися в соціумі, ефективно комунікувати й досягати успіху в різних сферах діяльності.

Список використаної літератури

1. Голуб Н. Навчання української мови в сучасній загальноосвітній школі: функційний аспект. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 3. С. 88–101.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
3. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Українська мова : підруч. для 5 кл. закл. загал. серед. освіти / Л. Гапон, О. Грабовська, О. Петришина, О. Підручняк. Тернопіль : Підручники і посібники, 2022. 320 с.
5. Mayer J. D., Salovey P. The Intelligence of emotional intelligence. *Intelligence*. 1993. Vol. 17, № 4. P. 433–442.

Тулай Ірина

здобувач вищої освіти I року навчання за другим (магістерським) рівнем факультету філології і журналістики факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор, в.о. завідувача кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Грицак Наталія

СПЕЦИФІКА ВИВЧЕННЯ БАЙКИ ЯК ЖАНРУ НА УКРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА ПРИКЛАДІ БАЙОК ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ)

Знання теоретико-літературних понять потрібні учням для глибокого розуміння специфіки літератури, формування вмінь аналізувати і коментувати твори в єдності змісту й форми, розуміти їх ідейно-художні якості, правильно оцінювати та виявляти місце й значення творів, які вивчають на уроці, в літературному процесі та суспільному житті, розуміти закономірності цього процесу, досліджувати особливості родів і жанрів. Знання літературних термінів також сприяють виробленню високого естетичного смаку учнів, розвитку мислення, уваги, пам'яті, удосконалення усного мовлення. Варто врахувати те, що без засвоєння теоретико-літературних понять не може бути повноцінної літературної освіти та вдалого формування читацьких умінь.

У 9 класі учні вивчають творчість Григорія Савича Сковороди. Школярі дізнаються більше про життєвий шлях мандрівного філософа, про його морально-етичні ідеали та вчення про самопізнання і «сродну (споріднену) працю». Учні оцінюють і характеризують внесок Григорія Сковороди в скарбницю української літератури, у світовий мистецький поступ; висловлюють судження про філософські ідеї митця, читаючи твори зі збірки «Байки Харківські» [3, с. 86].

Постать Григорія Савича Сковороди височить на межі двох періодів історії українського письменства – давнього та нового. Мандрівний філософ залишив нам у спадок низку творів, якими захоплюються десятки поколінь. Дуже важливо донести учням те, яким був Григорій Сковорода. Його автоепітафія «Світ ловив мене, та не спіймав» ще раз доводить оригінальність і неповторність митця. Григорій Савич писав байки, пісні, філософські трактати, діалоги тощо. Окрему увагу учнів доцільно зосередити саме на специфіці жанру байки.

Учні добре знають, що байка як жанр часто зустрічалася в давній українській літературі і фольклорі. На цьому етапі доречно поставити учням питання: Хто в українській чи зарубіжній літературі звертався до жанру байки? З навчального матеріалу уроків української і зарубіжної літератури, учні

згадують, що засновником байки як жанру вважають елліна Езопа (VI – V ст. до н. е.), його традицію продовжували Федр, Лафонтен, Глібов та інші. Втім, саме Григорія Сковороду, наголошує вчитель, називають «Українським Езопом», а також зачинателем української байки, адже саме він виділив байку в окремий самостійний жанр.

Вивчаючи жанр байки, рекомендуємо на уроці звернутись до літературознавчого словника-довідника. Так, учні читають, що «байка – це коротке, переважно віршоване, алегоричне оповідання, в якому закладено дидактичний зміст; один з різновидів ліро-епічного жанру. Складається з оповідної частини та висновку-повчання. У вчинках персонажів байки – звірів, птахів, рослин – вбачаються і висміюються людські вади» [5, с. 74].

За Сковородою, байка має сприяти у пошуках і розкритті вічної істини, його байки були спрямовані на викриття суспільних болячок, підносили дух громадянської гідності, культ розуму, обдурювання, кар'єризму, вельможного самодурства, чинопочитання, наживи, самохвальства.

Візьмімо для прикладу байку Григорія Сковороди «Бджола та Шершень», яка у формі діалогу між персонажами розкриває одвічну тему суперечності між трудовим способом життя й паразитичним існуванням. Образи Бджоли й Шершня – алегоричні, адже в «силі» письменник пояснює, що «Шершень – се образ людей, котрі живуть крадіжкою чужого і народжені на те тільки, щоб їсти, пити й таке інше. А Бджола – се символ мудрої людини, яка у природженому ділі трудиться» [1]. Важливо пам'ятати, що праця є смислом щасливого життя, а лінь, ледарство, крадіжки потрібно засуджувати. Закінчує своє трактування Григорій Сковорода словами давньогрецького філософа Епікура: «Дяка велика блаженній натурі за те, що потрібне зробила неважким, а важке непотрібним» [1], адже праця має стати для людини природною потребою і «найсолідшою поживою».

Аналіз байок дає змогу учням увиразнити основні ознаки байок Григорія Сковороди, зокрема:

- прозова мова побудована на діалогах та контрастах;
- розмова дійових осіб часто має полемічний характер (боротьба протилежних думок);
- стислість і динамічність;
- сатирична спрямованість;
- містить дві частини: фабулу і «силу» («сила» часто більша за мораль); завершується народною приказкою, прислів'ям, стислим та влучним висловом.

Варто також наголосити учням, що байки Григорія Сковороди можна поділити на 4 ідейно-тематичні групи:

- справжню цінність людини розкривають не зовнішні якості, а внутрішні (розум, милосердя, співчуття, доброта, щирість, справедливість): «Голова і Тулуб», «Ворона і Чиж», «Жайворонки», «Баба і Гончар», «Олениця і Кабан».

- тема «сродної праці»: «Змія і Буфон», «Брусок і Ніж», «Орел і Черепаха», «Собака і Кобила», «Зозуля і Дрозлик», «Бджола та Шершень». Григорій Сковорода писав: «Праця, перш за все, визначається природними покличами людини, й спрямована на благо суспільства» [2].

- викриття згубних для людини прагнень і пристрастей, які зруйнують її життя (заздрість пиха, жадібність, гордия тощо): «Жаби», «Чиж і Щиглик», «Щука і Рак», «Мураха і Свиня».

- уславлення дружби та розуму: «Пес і Вовк», «Собаки».

Отже, вивчати байку як жанр можна на прикладі творчості Григорія Сковороди. Мандрівний філософ продовжив традиційну тематику байок, але, водночас, виступив як новатор, що розширює ідейно-тематичні обрії байки, виводить її на шлях самостійного розвитку. Байки Григорія Савича Сковороди – це «мудрі іграшки, що в собі ховають силу».

Список використаної літератури

1. «Байки Харківські». URL:
<https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3391>
2. Григорій Сковорода. Життєвий і творчий шлях. URL:
<https://www.writers.in.ua/writer/grygoriy-skovoroda/>
3. Календарно-тематичні плани. Українська література. 5-11 класи. Тернопіль: СМП «Тайп», 2020. 200 с.
4. Каналюк, В. Байки Григорія Сковороди. *Дивослово*. 2011. № 10. С. 24-28.
5. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. Київ: ВЦ «Академія». 2006. 752 с.